

Юрчук Тетяна, ст. III курсу факультету «Правознавства» Рівненського економіко-гуманітарного та інженерного коледжу; науковий керівник – к.ю.н, професор Дем'янчук В. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

СУТНІСТЬ ВИРОКУ СУДУ ЯК АКТУ ПРАВОСУДДЯ

***Анотація.** В статті досліджено поняття та сутність вироку суду як акту правосуддя. Встановлено специфічні особливості вироку суду. З'ясовано, що процедура ухвалення вироку покликана забезпечити правильне вирішення кримінальних справ. Показано, що якість судових рішень є мірилом ефективності судової влади.*

***Ключові слова:** кримінальний процес, акт правосуддя, вирок суду, верховенство права.*

***Аннотация.** Исследованы понятие и сущность приговора суда как акта правосудия. Определены специфические особенности приговора суда. Показано, что процедура вынесения приговора призвана обеспечить правильное разрешение уголовных дел. Установлено, что качество судебных решений является мерилем эффективности судебной власти.*

***Ключевые слова:** уголовный процесс, акт правосудия, приговор суда, верховенство права.*

***Annotation.** The article examines the nature of the verdict as an act of justice. Special aspects of the verdict are defined. It is shown that the sentencing procedure is designed to ensure the correct resolution of criminal cases. It was found that the quality of judicial decisions is a measure of the efficiency of the judiciary.*

***Keywords:** criminal procedure, act of justice, the verdict, supremacy of law.*

У другій половині ХХ століття загальною тенденцією кримінальної юстиції в багатьох зарубіжних країнах (Франції, Німеччині, Італії, Іспанії тощо) тривають напружені пошуки моделей кримінального судочинства, адекватних динамічним суспільним умовам. При цьому в полі зору теоретиків та практиків серед іншого знаходиться вирок суду першої інстанції, тому що саме він є актом, що вирішує основні питання кримінальної справи і, безумовно, тим чи іншим чином впливає на долі людей, залучених до сфери кримінально-процесуальних відносин.

Традиційно вирок суду трактується як основне процесуальне рішення у кримінальній справі, наділене законною силою, що перетворюється у форму

акта державної влади, яке ухвалюється судом першої інстанції в результаті судового розгляду і розглядає питання винуватості чи невинуватості підсудного у вчиненні злочину, а також застосування покарання до винного. Винесений у кримінальній справі вирок вважається істинним (презумпція істинності), поки не буде доведена його можлива помилковість. Тобто положення, викладені в судовому вирокі, вважаються такими, що відображають істину у справі, поки не буде доведено протилежне.

Окреслюючи ступінь наукової розробленості обраної теми, необхідно відзначити, що вирок суду був предметом уваги різних вчених радянської доби та за часів української незалежності. Зокрема, цьому важливому акту правосуддя присвятили свої роботи Г. І. Алейніков, Ю. М. Грошевой, Н. Л. Дроздович, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, Р. Д. Ляшенко, В. Т. Малярєнко, А. В. Портнов, М. С. Строгович, О. Ю. Татаров, В. Я. Тацій, В. М. Тертишник і В. В. Шумов. Названими авторами досліджені проблемні аспекти визначення таких ознак вироку, як законність, обґрунтованість, вмотивованість, справедливість, законна сила, загальнообов'язковість, виключність та преюдиціальність. Водночас, необхідно визнати, що більша частина робіт була оприлюднена переважно до ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу України. Наведеними вище обставинами й зумовлена актуальність теми наукової статті.

Метою нашої статті є комплексне дослідження такого важливого правового феномену як вирок суду та його властивостей.

Ідея верховенства права вважається фундаментальною для забезпечення прав людини у галузі кримінального судочинства, яке після реформування кримінального процесуального законодавства України у 2012 році зумовило намагання створити кримінальне судочинства нового типу, пріоритетами якого має стати, перш за все, захист прав та свобод людини і громадянина. Ідея верховенства права відображає віру людини в те, що правова система, заснована на верховенстві права гарантуватиме те, що чинні норми кримінального процесуального закону будуть мати передбачуване застосування. Практична реалізація ідеї верховенства права обґрунтовано пов'язується із діяльністю судів, внеском у яких в утвердження цієї ідеї є те, що вони формулюють у своїх рішеннях основні принципи (складові) режиму верховенства права і, водночас, застосовують їх, тим самим практично забезпечуючи утвердження цього режиму. Фактичним відображення правоутверджуючої діяльності є вирок суду, який постає як основний акт реалізації судової влади, а відповідно потребує спеціальної наукової уваги.

Вирок суду є найважливішим актом правосуддя, свого роду вершиною процесуальної діяльності. Відповідно до ст. 369 КПК України вирок є одним види судових рішень, у якому суд вирішує обвинувачення по суті. Сутність вироку полягає в тому, щоб на підставі представлених і вивчених

в процесі судового провадження доказів констатуються такі моменти: чи мав місце злочин, чи вчинив його підсудний, чи підлягає він покаранню за цей злочин. У разі позитивної відповіді на зазначені питання встановлюються вид і обсяги покарання, у разі негативної відповіді підсудний визнається невинним і вирішується питання про надання йому права на реабілітацію. Іншими словами вирок суду розв'язує публічно-правовий конфлікт, в результаті якого вирішується питання про винність або невинність обвинуваченого та про покарання обвинуваченого в разі визнання його винним або виправдання обвинуваченого, якщо він визнаний судом невинним, а також питання приватного характеру – про забезпечення і захисту прав і законних інтересів особи в кримінальному судочинстві, тобто містить рішення за цивільним позовом. Отже, можна сказати, що вирок є тим самим процесуальним актом, в якому в найбільш повній формі реалізується процесуальна функція суду – функція вирішення справи. Саме в цьому процесуальному акті, що виносяться судом, висловлюється ставлення держави до тих чи інших протизаконних дій і до осіб, що їх вчинили, дається від імені держави суспільно-політична, правова і моральна оцінка суспільно-небезпечним діянням і особистості підсудного.

Вирок суду як акт застосування права є офіційною формою і підсумком вираження правозастосовуючої діяльності. Зауважимо, що акти застосування права (зокрема і вирок суду) характеризується певними специфічними рисами, з яких основними можна назвати такі: 1) акт застосування права – це рішення по конкретній справі офіційного компетентного органу, який держава уповноважила на реалізацію права у певних сферах суспільних відносин (у цьому випадку в кримінально-правовій сфері); 2) акт застосування права містить державно-владне веління, обов'язкове для дотримання і виконання всіма, кому воно адресоване, що забезпечується силою держави; 3) акт застосування права має певну, встановлену законом форму; 4) акт застосування права спрямований на індивідуальне регулювання суспільних відносин – у ньому суворо індивідуалізуються (персоніфікуються) суб'єктивні права і юридичні обов'язки конкретних осіб, виходячи з конкретної життєвої ситуації.

Серед усіх процесуальних актів, що постановляє суд і виносять органи розслідування та прокурор, вирок має особливий статус, оскільки він є актом правосуддя, який ухвалює іменем України суд першої інстанції або апеляційної інстанції безпосередньо після закінчення судового розгляду. При ухваленні вироку апеляційною інстанцією слід брати до уваги Постанову ВСУ від 15.05.2006 р. «Про практику постановленій судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку» [1]. Ухвалений судом вирок може бути виправдувальним або обвинувальним.

Згідно із ст. 62 Конституції України, підсудний вважається невинуватим у вчиненні злочину і не може бути підданий кримінальному покаранню, доки його вину не доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. В цьому – одна з найважливіших гарантій прав і законних інтересів особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, оскільки постановлення вироку відбувається на підставі перевірки усіх обставин справи у процесуальній формі, яка створює сприятливі умови для встановлення законного, обґрунтованого і справедливого вироку. Таким чином, слід виділити такі найважливіші ознаки, що характеризують вирок і відрізняють його від усіх інших процесуальних актів: 1) вирок – процесуальний акт суду, який ухвалюється в результаті судового розгляду; 2) ним вирішується питання про наявність чи відсутність злочину; 3) вирок встановлює винність чи невинність підсудного у вчиненні злочину та про його покарання, якщо винність останнього достовірно встановлена судом.

Вирок місцевого суду набирає законної сили після закінчення строку на подання апеляцій, а вирок апеляційного суду – після закінчення строку на подання касаційної скарги, внесення касаційного подання, якщо його не було оскаржено чи на нього не було внесено подання. У разі подавання апеляцій, касаційної скарги чи внесення касаційного подання вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи відповідно апеляційною чи касаційною інстанцією, якщо інше не передбачено КПК України. У тих випадках, коли оскаржено або внесено подання тільки на частину вироку або коли засуджено декількох підсудних, а вирок оскаржено чи внесено подання щодо одного з них, вирок в інших частинах або щодо інших засуджених осіб законної сили не набирає до моменту винесення апеляційною чи касаційною інстанцією ухвали. Обвинувальний вирок виконується після набрання ним законної сили. До набрання вироком законної сили засуджений, який перебуває під вартою, не може бути переведений у місця позбавлення волі, що знаходяться в іншій місцевості.

Якість судових рішень, зокрема вироків, що ухвалюються судами є мірилом ефективності судової влади. Адже вирок, як найважливіший акт правосуддя відображає, з одного боку, результати наполегливого юридичного, інтелектуального та психологічного змагання сторін обвинувачення і захисту, а, з іншого, засвідчує рівень професіоналізму, правосвідомості та сумління суду. Законний, обґрунтований і справедливий вирок щодо конкретного кримінального провадження має силу закону. У цьому полягає надзвичайне соціальне значення вироку, враховуючи, що багатовікова юридична практика виробила і закріпила правило про презумпцію істинності вироку (судового рішення), який набрав законної сили.

Зауважимо, що в рекомендації № R (95) 12 Комітету міністрів Ради Європи від 11 вересня 1995 щодо управління системою кримінального правосуддя зазначається, що справедливе й ефективне кримінальне правосуддя

є необхідною умовою існування будь-якого демократичного суспільства, заснованого на принципі панування права [2]. У Рекомендації № R (94) 12 Комітету міністрів державам – членам ООН про незалежність, ефективність і роль суддів, яка прийнята 13 жовтня 1994 р., зазначається, що «у процесі прийняття рішень судді мають бути незалежними і діяти без обмежень, впливу, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з якою б то не було боку та з яких мотивів. Судді повинні бути наділені достатньою владою і мати можливість застосовувати її, щоб здійснювати свої обов'язки, виконувати свої повноваження і відстоювати авторитет суду» [3].

Водночас, про справедливість, незалежність та неупередженість суду говориться і в Керівних принципах, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, які були прийнятих Восьмим конгресом Організації об'єднаних націй 27 серпня – 7 вересня 1990 року. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 40/34 від 29 листопада 1985 року) передбачає, що особи, яким у результаті злочинного діяння завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральну шкоду, емоційні страждання, матеріальні збитки або суттєве обмеження їхніх основних прав, мають право на доступ до механізмів правосуддя та якнайшвидшу компенсацію за завданий їм збиток згідно з національним законодавством (пункт 4); держави-члени ООН повинні сприяти тому, щоб судові та адміністративні процедури більшою мірою відповідали інтересам захисту жертв злочинів, у тому числі шляхом «забезпечення можливості викладу і розгляду думок та побажань жертв злочинів на відповідних етапах судового розгляду в тих випадках, коли зачіпаються їхні особисті інтереси, без шкоди для обвинувачених і згідно з відповідною національною системою кримінального правосуддя», а також шляхом «надання належної допомоги жертвам протягом усього судового розгляду» (пункт б) [4].

Процесуальна теорія і практика висувають високі вимоги до якості вироку. Сьогодні, коли на порядок денний висунуто завдання по підвищенню авторитету судової влади, головне щоб суди виносили виключно законні, обґрунтовані, справедливі та мотивовані вирокі. Зокрема, на це вказує ст. 370 КПК України. При цьому наголошується, що законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених цим Кодексом. Своєю чергою обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 КПК України. Нарешті, вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Необхідно наголосити, що вирок суду фактично є одним з засобів виконання судом завдань кримінального судочинства, що передбачені ст. 2

КПК України. Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Отож питання, які належать до постанови вироку сьогодні набувають винятково важливого юридичного значення.

Ухвалення вироку є заключною та вирішальною частиною судового розгляду. Процедура його ухвалення покликана забезпечити справедливе вирішення кримінальних справ, якісне правосуддя, а значить, захистити права потерпілих, не допустити незаконного звинувачення невинних. Порушення встановленого порядку винесення вироку тягне за собою його скасування. Саме у вироку головуючий кваліфікує дії підсудного, призначає йому міру покарання чи виправдовує його. Водночас у вироку вирішуються й інші питання, наприклад, про цивільний позов, речові докази тощо. Фактично, ухвалення вироку – це акт застосування норм права. Адже підставою для постановлення вироку є два взаємозв'язані елементи: фактичний і правовий [5]. Фактичний пов'язано з отриманням знань про обставини, що входять до предмета доказування. Отримані дані суддя повинен зіставити з вимогами матеріального чи процесуального законів. У цьому й полягає роль норми права, що зумовлює правильність кваліфікації злочинного діяння на підставі досліджених фактичних його обставин, а також законність застосування кримінально-процесуальних норм у перебігу досудового розслідування й судової стадії кримінального провадження. Лише на основі вироку держава може реалізувати кримінально-правову санкцію і тим самим захистити особу, суспільство і державу від злочинних посягань. Вирок слугує становленню законності та правопорядку в Україні. Вирок, що набрав законної сили, є загальнообов'язковим (його рішення обов'язкове для всіх без винятку державних органів, підприємств, установ, організацій, посадових та фізичних осіб) та винятковим (за наявності вироку, що набрав законної сили, не допускається порушення кримінальної справи стосовно тієї самої особи та за тим самим обвинуваченням).

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід відзначити, що вирок слугує становленню законності та правопорядку в Україні. За своєю правовою природою, як і інші рішення в кримінальному процесі, являє собою акт застосування норм права до конкретних правовідносин. Вирок як офіційне рішення суду містить державно-владне веління, виражене в певній формі і спрямоване на індивідуальне регулювання суспільних

відносин. Специфічна особливість, що відрізняє вирок від інших актів правозастосування, полягає в тому, що він виноситься тільки судом, у передбаченому законом процесуальному порядку і містить вирішення основних питань судового розгляду щодо певного кримінального провадження. Вирок, що набрав законної сили, є загальнообов'язковим (його рішення обов'язкове для всіх без винятку державних органів, підприємств, установ, організацій, посадових та фізичних осіб) та винятковим (за наявності вироку, що набрав законної сили, не допускається порушення кримінальної справи стосовно тієї самої особи та за тим самим обвинуваченням).

1. Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку : Постанова від 15.05.2006 року № 1 [Електронний ресурс] // Верховний Суд України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-06>. **2.** Рекомендация Комитета министров Совета Европы от 11 сентября 1995 г. № R (95) 12 «Комитет министров государствам-членам относительно управления системой уголовного правосудия» [Електронний ресурс] // Российская юстиция. – 1997. – № 11. – Режим доступу : <http://docs.cntd.ru/document/901945343>. **3.** Рекомендации № R (94) 12 Комитета министров государствам членам ООН о независимости, эффективности и роли судей, принятой 13 октября 1994 г. [Електронний ресурс] // Комитет министров государств-членов ООН – Режим доступу : <http://www.hri.ru/docs/?content=doc&id=130>. **4.** Международные акты о правах человека: Сборник документов. / Сост. В. А. Карташкин, Е. А. Лукашева. – 2-е изд. доп. – М. : НОРМА, 2000. – 944 с. **5.** Капліна О. В. Теоретичні питання визначення поняття тлумачення норм кримінально-процесуального права / О. В. Капліна // Вісн. Хмельн. ін-ту регіон. управління та права. – 2004. – № 4 – С. 208–214.